

УДК 23/28:159.9

Юрченко В.М.,

доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Рівненського Інституту Слов'янознавства Київського Славистичного Університету, м.Рівне, Україна

ХРИСТІЯНСЬКА ПСИХОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ ХРИСТІЯНСТВА, ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ І ПРАКТИКИ

Стаття присвячена проблемі становлення теоретико-методологічного апарату християнської психології. Зроблено висновок, що християнська психологія – це співпраця між християнством та науковою психологією на основі богословської антропологічної моделі людини.

Ключові слова: психологія, християнська психологія, психіка людини, спасіння, гармонія.

Юрченко В.Н. Христианская психология в контексте христианства, психологической науки и практики

Статья посвящена проблеме становления теоретико-методологического аппарата христианской психологии. Сделан вывод, что христианская психология – это сотрудничество между христианством и научной психологией на основе богословской антропологической модели человека.

Ключевые слова: психология, христианская психология, психика человека, спасение, гармония.

Yurchenko V.M. Christian psychology in the context of Christianity, psychology and practice

The article is dedicated to the problem of formation of the theoretical and methodological apparatus the Christian psychology. The author's conclusion is: Christian psychology is collaboration between Christianity and scientific psychology on the basis of theological model of a human.

Key words: psychology, Christian psychology, the human psyche, salvation, harmony.

У багатьох людей, хто ще пам'ятає жорстке ідеологічне протиставлення науки та релігії в матеріалістичній радянській науці, може виникнути сумнів: а чи можливим є поєднання християнства (релігії) з психологією (наукою) в назві та змісті наукової дисципліни «християнська психологія»? Якщо так, то на яких засадах? Із якою метою? З якою користю для обох складових? Із якою користю для людей у сучасному світі?

Щоб отримати відповіді на ці питання, слід почати з аналізу сучасної ситуації психології як галузі знань. З одного боку, у людей в Україні та в інших країнах фіксуються часті стреси, невротизація через екологічні, економічні, політичні, соціальні, особистісні негаразди, з другого боку – відбувається масове «захоплення психологією», яке спостерігається й на Заході, й на пострадянському просторі. Правда, слід зауважити, що на Заході цей процес розпочався в 50-х роках ХХ ст., а в Україні – на рубежі ХХ – ХХІ століть, тобто з запізненням на 50 років, і йде у двох напрямках: світському та релігійному.

В Україні як свідки цього явища в світському середовищі ми бачимо такі його прояви: 1) значне зростання кількості людей, які намагаються отримати психологічну освіту; 2) збільшення кількості відповідних навчальних закладів; психологічної літератури різної якості; 3) формування попиту на пропозиції надання різних форм психологічної допомоги населенню (курси, тренінги, консультування, групи зустрічей, групи професійного та особистісного зростання тощо). Все це свідчить про те, що зростає кількість людей, які хочуть розібратися в собі, змінити щось, удосконалитись.

В християнському, церковному середовищі інтерес до психології, як відзначають деякі автори (О.Є. Кремльов та ін.), має давні традиції. Так, наводиться інформація, що в духовних семінаріях дореволюційної Російської імперії обов'язково ґрунтовно викладали психологію. Практика духовного консультування як пастирське душеопікунство в протестантських церквах Заходу, Америки, яка склалася в 30-ті роки ХХ ст., стала базою для створення державних інститутів психологічної допомоги населенню цих країн вже в середині ХХ ст. Після Другої Світової війни формування цього державного інституту було цілком закінчене шляхом офіційного визначення осіб із відповідною освітою, які можуть надавати психологічну допомогу: психологи, психіатри, християнські психологи, духовні особи, соціальні працівники за місцем проживання [1].

В цей час у Радянському Союзі не обговорювалась ідея створення державної психологічної служби. Психологів-викладачів та дослідників у мінімальній кількості готували тільки 3-4 університети, а психологічна допомога існувала тільки у вигляді психіатричного лікування алко- та наркозалежних людей, психічно хворих людей та як механізм тиску на дисидентів. Відмінність тієї ситуації від теперішньої в Україні, Росії інших пострадянських країнах різюча. Позбавлені ідеологічного диктату, люди можуть звертатись як до світських психологів у різних відомчих психологічних службах (освіти, медицини, армії, соціальної сфери тощо), частина яких є віруючими, тобто християнськими, так і за духовною допомогою (в православні, католицькі, протестантські церкви, служителі яких, навчаючись у сучасних духовних закладах, вивчали психологію).

При цьому слід відзначити, що дуже часто мотивом людей, які звертаються до психологів, є особистісне вдосконалення саме з елементом духовності. Але розуміння духовного вдосконалення людини в світському розумінні (де людина – це тіло та психіка) та християнському (де людина – це тіло, душа та дух) принципово відрізняються, особливо в плані визначення сенсу життя. І саме це обумовлює особливе місце християнської психології та християнських психологів, які працюють на межі двох практик – християнства та наукової психології.

В 90-х роках ХХ століття розпочався інтенсивний розвиток християнської психології на пострадянському просторі в двох напрямках: пошук теоретичних засад і формування відповідної практики – психотерапії. Вагомий внесок у цей процес зробили організовані в Москві міжнародні семінари з християнської психології, які отримали широкий резонанс і залучили до спільної роботи з пошуків основ християнської психології не тільки психологів, а й філософів, богословів, літературознавців, біологів, істориків. Наслідком роботи цих семінарів було створення науково-дослідницького колективу, який у 1995 році видав перший навчальний посібник із християнської психології [2]. Вийшли цікаві праці Б.С. Братуся, Ф.Є. Василюка, Р.М. Грановської, А. Лоргуса, Д.А. Авдеева та ін.

Аналіз цих публікацій переконав нас, що найкраще специфіку християнської психології відчують люди, які займаються нею не тільки теоретично, але й практично. Яскраво це ілюструє інтерв'ю з фахівцем, який безпосередньо займається християнською психотерапією більше 10-ти років. Це М.П. Бєро – головний спеціаліст із

психотерапії та медичної психології Головного управління охорони здоров'я Донецької області, доктор медичних наук, професор, директор обласного Медико-Психологічного Центру, при якому функціонує відкритий за його сприянням православний храм [6].

Запитання інтерв'ю були спрямовані на виявлення сучасного стану і перспектив подальшого розвитку християнської психології та психотерапії в Україні. У своїх відповідях М.П. Бєро справедливо відзначив, що сучасні люди в Україні, як і в інших країнах світу, часто страждають від численних стресів, пов'язаних із виробничими, моральними конфліктами, сімейними проблемами, переживаннями після тяжких хвороб, духовними пошуками. Все більше людей страждає невротичними розладами та звертається не тільки до священика, пастора, а й до психолога, психотерапевта. І ті, спілкуючись із ними, займаються консультуванням, тобто словесним, духовним впливом на людину.

При цьому він підкреслив, що існує принципова різниця між біблійним консультуванням (душеопікуванням), яке здійснюють священики, пастори, й консультуванням світських психологів, психотерапевтів. Особливе місце займає консультування християнських психологів. Так, біблійне консультування – це сукупність практичних навичок і підходів, спрямованих на допомогу конкретній людині, в основі якої лежить християнський світогляд, християнські цінності. Священик ділиться своїм досвідом як християнин, як особистість, дає поради, викриває, втішає, але це не є проведенням психотерапії.

Психотерапія, яку проводять світські психологи та психотерапевти – це допомога особистості людини в нових умовах набутти нового погляду на себе та на свої можливості адаптації. Це не втішання, а процес, у якому двоє людей активно працюють, – спеціаліст допомагає клієнту знайти в його досвіді нові точки відліку. Але при цьому слід справедливо зауважити, що в час, коли криза смислу є основною проблемою сучасної людини, світська психологія, не збагачена християнським знанням про душу, Бога, вічне призначення людини, часто досить спрощено трактує найскладніші екзистенційні проблеми.

На відміну від цього, як влучно відмічає М.П.Бєро, християнська психотерапія спрямована на усунення головної тріщини в людині: розколу між душею та духом, який неминуче тягне за собою значущі наслідки для людини, її розвитку, долі, спасіння. Душа, звернена до земних, фізичних, тілесних явищ, часто саме в них шу-

кає опори. Дух об’єднує нас із Богом, упокорює, формує людину як особистість за образом і подобою Бога. І саме християнський психолог, постійно відчуваючи власну християнську ідентичність, може виявити наявність у конкретної людини розколу між душею і духом і спрямувати її на шлях викорінення гріховної поведінки, тобто до християнства, церкви.

На запитання, чи слід розглядати християнську психологію як синтез наукової психології і християнства, М.П. Бєро відповів, що це не синтез, а співпраця. Ми цілком солідаризуємося з цією позицією, додаючи, що, по-перше, співпрацю християнства і наукової психології може здійснювати тільки віруючий, християнський психолог, допомагаючи людям усвідомити їх духовні потреби та спрямуватись до Бога, вчасно звільняючи місце священику, пастору. По-друге, ця співпраця, з одного боку, значно збагачує наукову психологію, допомагаючи їй піднятись до більш глибокого та цілісного розуміння людини як духовної істоти; з другого боку, – вона допомагає християнству досягти своєї головної мети – привести всіх людей до Бога, до спасіння.

Що стосується можливості використання християнськими психологами, психотерапевтами наукового психологічного інструментарію, то М.П. Бєро визначив, наприклад, цілком слушні загальні принципи відбору тих психотерапевтичних напрямів, із якими вони можуть взаємодіяти, співпрацювати: повага до особистості людини; відсутність будь-якого насилля – директивного й недирективного; відсутність окультної термінології (карма, чакра тощо); психотерапія, що не дає порад, у тому числі й релігійних, але допомагає актуалізувати духовні запити. При цьому слід відзначити, що, на наш погляд, саме актуалізацію духовних потреб людини можна розглядати і як обов’язкову програму-мінімум роботи християнського психолога, психотерапевта з людьми.

Безумовно, знайомство з думками М.П.Бєро, які ми повністю поділяємо, значною мірою прояснюють місце християнської психології в контексті християнства та наукової психології, яке полягає в їхній взаємно корисній співпраці. Що стосується аналізу теоретико-методологічних засад цієї співпраці, то тут знову слід згадати публікації Б.С. Братуся, Ф.Е. Василюка, Д.А. Авдєєва, о.Андрія Лоргуса та інших. Справді, саме ці автори здійснили вагомий внесок у становлення теоретико-методологічних засад християнської психології на пострадянському просторі. Слід особливо

виокремити о. Андрія Лоргуса як вищий зразок фахівця з християнської психології, який, маючи вищу психологічну освіту (в 1982 р. закінчив ф-т психології ЛГУ), теологічну освіту (в 1992 р. закінчив Московську духовну семінарію; викладав християнську психологію в МГУ), є діючим священнослужителем і ректором створеного ним першого в Росії Інституту християнської психології (2009 р.).

У своїй праці «Призвание християнского психолога» [7] виклав свої головні християнські світоглядні погляди на людину як об'єкт роботи християнських психологів, і тому вони, на наш погляд, можуть розглядатись як внесок у становлення теоретико-методологічних засад християнської психології. Виходячи з думок автора, можна виокремити кілька його засадничих постулатів щодо людини як об'єкта християнської психології. Так, він підкреслює:

1. Моя віра у Христа – це віра в Боголюдину і в людину. При цьому людина не є Бог, тому що вона не є абсолютною, не є безсмертною і всевладною. Але вона не бліда копія Бога, не Його тінь, а Його син, співтворець, найближчий друг (во Христі), Його довірена особа на Землі, якій відкрито багато таємниць, головна серед яких – вхід у Царство Боже. Саме ця довірена особа і є Образ і Подоба Божа, що складає особистість людини.

2. Багато християн вважає, що в очах Бога людина мізерна й безпомічна («черв»), не здатна на жодне блага діло без Божої благодаті. В психології ситуація ще гірша. Після «революції» З. Фрейда людина уявлялася твариною, головною життєвою силою якої є сексуальність. З точки зору неопозитивістської психології людина – це сукупність вищих психічних функцій. Тому для психології життєво важливий християнський погляд на людину, а для богослов'я – психологічні знання. Цей перетин і є полем християнської психології.

3. В сучасній психології є такі важливі зближення з християнським гуманізмом, що не можна не відповісти на них. Це перш за все гуманістична й екзистенціальна традиції. Але гуманістична психологія, визнаючи в людині творче начало, не визнає того, що людина є любов і свобода. Про смисл і свободу говорить екзистенційна психологія, але не пояснює, звідки вони в людині.

4. І все ж таки в обох цих психологічних школах, гуманістичній і екзистенційній, вкрай важко відповісти на питання, хто є людина, яка її внутрішня будова, як вона розвивається і живе душею. Ці школи підводять нас до вибору: людина – особистість або механізм, соціальний об'єкт, тварина. Християнська психологія вихо-

дить із такого підходу до людини, в якому вибір антропоцентричної парадигми (людина є причина свого психічного буття) передує теоретичним засадам психології. Це означає наступне.

5. Психологічно людина не є похідною від біологічної природи. Іншими словами, з тварини не виникає людська психіка; навпаки, психічна особистість є похідною від духовної природи людини. Людина не є похідною від соціуму; особистість не є інтеріоризованою сукупністю соціальних відношень; особистість також не є наслідком міжособистісних взаємин; навпаки – міжособистісні взаємини є наслідком особистості людини. Психіка людини розвивається зсередини як внутрішній організм; основні рушійні начала психічного розвитку дані людині в її духовній природі. Цілі та смисли буття людини розкриваються нею самою, собі самій у своєму власному досвіді.

6. Не слід думати, що християнська психологія не визнає значення соціальних, біологічних, спадкових і середовищних, у тому числі культурних, факторів, їх впливу на розвиток людини. Але вони займають таке ж місце у розумінні розвитку, яке щодо пшеничного зерна займає сонце, повітря, земля і вода. Без цього колос не виросте. Однак ніщо з цих чотирьох ні окремо, ні разом виростити колос не можуть, як би не старалися. Так і людська особистість не може збутися без живої людської природи, душевної та тілесної, без сім'ї, без соціуму, без любові, без навчання. Однак якою буде людина, який життєвий шлях вона обере, в чому зізнається собі в останній день, залежить тільки від неї. Це – її вільний вибір. Людина є сувереном свого буття, володіючи, визначаючи, осмислюючи його та відповідаючи за нього.

7. Якби людина могла усвідомлювати це з самого початку свого свідомого життя, якби до цього в її несвідомий період життя можливі були б усі необхідні умови розвитку та дозрівання особистості, то й психологія, навіть християнська, і психотерапія були б зайві. Але це не так. Людина гостро потребує допомоги, навіть невідкладної. Християнська психологія може надати таку гуманістичну і духовну допомогу. У скептиків є підстави в цьому сумніватися через психоаналіз, парапсихологія, біхевіоризм, матеріалізм радянської психології. І все ж таки це можливо. Християнська психологія можлива. Християнський гуманізм необхідний!

Таким чином, узагальнюючи наведений матеріал, особливо цілісне та глибоке осмислення теоретичних засад християнської психології о. А. Лоргуса, як і сформульований ним «Маніфест

християнської психології» [8], можна зробити висновки щодо поставлених на початку статті питань:

– назва наукової галузі знань «Християнська психологія» не означає злиття, синтезу або інтеграції християнства та наукової психології;

– християнська психологія – це співпраця християнства й наукової психології, яку здійснюють віруючі християнські психологи;

– мета християнських психологів у цій співпраці – допомогти людям усвідомити їх духовні потреби, спрямуватися до християнства та вчасно об'єднати зусилля зі священником, пастором;

– християнська психологія виходить із такого засадничого підходу до людини, в якому вибір антропоцентричної парадигми («людина є причина свого психічного буття», «психічна особистість є похідною від духовної природи людини») передує теоретичним засадам наукової психології;

– християнська психологія значно збагачує наукову психологію, допомагаючи їй піднятися до більш глибокого та цілісного розуміння людини як духовної істоти;

– християнська психологія допомагає християнству досягти своєї головної мети – привести всіх людей до Бога, до спасіння.

Список використаної літератури та джерел:

1. Бондаренко О.Ф. Психологічна допомога особистості / О. Бондаренко. – Х.: Фоліо, 1996.

2. Братусь Б.С., Войков В.Л., Воробьєв С.Л. Начала христианской психологии. / Б.С.Братусь, В.Л.Войков, С.Л.Воробьев. – М.: Наука, 1995.

3. Грановская Р.М. Психология веры. / Р.М. Грановская. – СПб.: Речь, 2004.

4. Василюк Ф.Е. Молитва и переживание в контексте душепопечения. / Ф.Е. Василюк. – МПЖ. – № 3. – 2003.

5. Василюк Ф.Е. От переживания к молитве / Ф.Е. Василюк. – МПЖ. – № 1. – 2002.

6. Боро М.П. Враг внутри нас: Интервью [Электронный ресурс] / М.П. Боро. – Режим доступа: <http://www.ortodox.donbass.com/int/bero/bero.htm>

7. Лоргус А. Призвание христианского психолога. [Электронный ресурс] / А. Лоргус. – Режим доступа: http://fapsyou.ru/publications/lorgus/prizvanie_hristianskogo_psihologa_66/

8. Лоргус А. Манифест христианской психологии [Электронный ресурс] / А. Лоргус. – Режим доступа: http://fapsyou.ru/about/christianity/manifest_hristianskoy_psihologii_958/